УДК 644(07)

Ткачук С. І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ТЕХНОЛОГІВ У ГАЛУЗІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

В статті розглянуто проблему підготовки сучасного фахівця у системі професійної освіти, зокрема, особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі харчових технологій в умовах їх професійної підготовки. Визначено основні напрями проектування системи професійних компетенцій майбутніх фахівців – технологів на засадах інтеграції різних компетентнісних підходів. Вказано основні напрями дослідження даної проблеми.

Ключові слова: *професійна компетентність, компетентнісний підхід, професійна підготовка, професійна освіта, харчові технології, педагогічні умови, активні методи навчання*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. В умовах поглиблення інтеграції освіти, науки і виробництва, розвитку інформаційного суспільства в Україні, входження української системи вищої освіти в європейський освітній простір спостерігається стійка тенденція впровадження компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Освітні результати і пріоритети за такого підходу зміщуються від досягнення конкретного рівня знань, умінь та навичок до володіння сукупністю компетенцій – універсальних (базових, ключових) і спеціальних (предметних, професійних) [5].

У законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", в основних нормативно-правових документах і матеріалах Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки серед основних напрямів розвитку вищої освіти зазначаються: особистісна орієнтація вищої освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти; оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження нових освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій.

Цільові орієнтири підготовки фахівця, здатного після закінчення вищого навчального закладу якісно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог суспільства, сьогодні необхідно формування такої особистості, яка спрямована на ґрунтовне, та креативне вирішення професійних завдань, може виконувати свої обов'язки у сучасних умовах ринку праці, прагне до самовдосконалення і професійного зростання. Очевидно, виникла потреба у створенні умов для прояву індивідуальності людини, становлення нового стилю її життєдіяльності, формування у майбутнього фахівця умінь самостійно визначати способи здійснення професійної діяльності, що є ознакою його компетентності. Особливо ці реалії позначаються на підготовці майбутніх фахівців-технологів у галузі харчових технологій, чия професійна діяльність зумовлена вимогами суспільства та ринком праці.

Нині професійно-технічні навчальні заклади, харчове виробництво та сфера обслуговування потребують висококваліфікованих педагогічних працівників і робітників, які здатні використовувати знання і вміння у нестандартних ситуаціях, володіють комунікативною та технологічною культурою, відчувають необхідність у постійному професійному зростанні. Особливу увагу роботодавці звертають на професійні й ключові компетенції фахівців, а також на їхні особистісні й професійно важливі якості. З огляду на потреби сучасних навчальних закладів, підприємств, сфери обслуговування та роботодавця вища професійна освіта потребує значної модернізації та удосконалення навчально-виховного процесу, в якому має реалізовуватися компетентнісний підхід та освітня програма, яка б відповідала закону України "Про вищу освіту".

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сутність, структура, значення компетентнісного підходу в системі сучасної освіти детально висвітлені в працях багатьох учених: Н.М. Бібік, С.П. Бондар, О.А. Дубасенюк, І.А. Зимньої, О.Л. Кононко, В.В. Краєвського, Г.А. Ларіонової, Є.В. Лопанової, Т.А. Майбороди, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, В.Д. Шадрикова, Л.М. Шовкун, А.В. Хуторського, В.В. Ягупова, І.С. Якиманської та ін.; проблемам модернізації вищої професійної освіти, підвищенню якості професійної підготовки приділяли увагу в своїх дослідженнях такі науковці, як В.А. Адольф, В.І. Байденко, Р.С. Гуревич, Є.Ф. Зеєр, Є.О. Клімов, І.Ю. Карпюк, З.Н. Курлянд, В.І. Луговий, В.А. Петрук, С.О. Сисоєва, С.Є. Шишов, Л.В. Штефан та ін., проблеми формування професійної компетентності фахівців харчової галузі, викладені в дисертаційних дослідженнях та наукових статтях Т.А. Лазарєвої, М.С. Лобура, Н.С. Сичевської, Л.М. Крайнюк,

© Ткачук С. І., 2016

П.П. Пивоварова, В.О. Потапова, Л.М. Янчевої, О.О. Турищі. Теоретико-методологічні засади конструювання змісту освіти, зокрема інженерно-педагогічної, висвітлені у працях С. Батишева, Н. Брюханової, І. Каньковського, О. Коваленко, О. Кучерявого, В. Ледньова, В. Нікіфорова, О. Орчакова, П. Силайчева, Г. Стайнова, М. Цирельчука та ін. Методичні основи формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів розроблені Н. Грохольською, М. Лазарєвим, П. Лузаном, Л. Тархан, Т. Хлебніковою, О. Щербак та ін. У цих працях акцентується увага на реальних проблемах, які виникають в професійній освіті, пропонуються шляхи їх вирішення, а саме: уточнення понятійно-категоріального апарату, розробка способів визначення професійних компетенцій, збагачення новими знаннями, вміннями та навичками змісту підготовки, застосування різних підходів з метою розширення спектру технологій навчання.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування актуальності формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі харчових технологій в умовах їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останні десять років вітчизняні вчені та освітяни ведуть активний пошук оптимальної моделі освіти, яка б відповідала реаліям сьогодення. Аналізуючи стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти згідно із Законом "Про вищу освіту", Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепцією інноваційного розвитку України, можна виділити такі:

– оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти, адекватної вимогам часу;

– модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, персоорієнтація змісту освіти на цілі сталого розвитку;

– створення і забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти;

– забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя;

– розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;

– створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти;

– впровадження галузевих стандартів вищої освіти: освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів; освітньо-професійних програм підготовки; засобів діагностики якості вищої освіти [4, 5, 6].

Враховуючи те, що однією з основних проблем вищої освіти є певна невдоволеність деяких роботодавців якістю професійної підготовки молодих фахівців, постає завдання щодо налагодження ефективного діалогу освітньої сфери зі сферою обслуговування і вимогами ринку праці.

Ринок праці висуває високі вимоги до потенційних працівників, основними з яких є фундаментальна теоретична підготовка, комунікабельність, здатність до швидкого реагування, здатність мислити на перспективу, організованість. У сучасному високо розвинутому індустріально-інформаційному суспільстві актуальною лишається важливість базової освіти. Найпоширенішою ознакою певного рівня кваліфікації фахівця є диплом про вищу освіту, який свідчить про наявність необхідної суми знань для виконання тих чи інших обов'язків та достатнього рівня його професійно-практичної підготовки [2, 6].

Під компетентністю фахівця розуміємо властивість професіонала, яка вказує на його спроможність доцільно та ефективно діяти за реальних обставин, тобто реалізовувати компетенції – конкретні групи досвідних надбань стосовно тих чи інших напрямків чи етапів здійснення професійної діяльності. Тоді професійні компетенції інженера-педагога набувають такого змісту:

– методологічна – прагнення до вдосконалення професійних компетенцій, володіння системними основами функціонування об'єктів професійної діяльності в освітній та виробничій сферах;

– креативна – впровадження елементів творчості під час організації професійної діяльності, реалізація нестандартних підходів до виконання професійних обов'язків, впровадження власних оригінальних ідей щодо розв'язання педагогічних та виробничих ситуацій;

– нормативно-правова – знання трудового законодавства, освітніх та галузевих норм і стандартів, здійснення професійної діяльності у правовому полі;

– технологічна – діагностування стану простих технічних та педагогічних систем; нагляд і контроль за станом та експлуатацією виробничого або навчального обладнання; допомога в підготовці графіків робіт, замовлень, заявок, інструкцій, пояснювальних записок, карт, схем, іншої технічної документації, а також встановленої звітності за затвердженими формами й у визначені терміни як для виробничого, так і для навчального процесів; використання сучасних засобів комп'ютерних технологій; реалізація системи заходів із забезпечення відповідності навчального і виробничого середовища нормам безпеки життєдіяльності;

– проектувальна – на основі знань вимог ринку товарів та послуг, нормативних положень і тенденцій розвитку виробничого й освітнього процесів, з урахуванням результатів діагностики вихідних умов праці, – здійснення аналізу, прогнозування, планування, конструювання об'єктів професійної

діяльності; контроль педагогічної й виробничої ситуації та швидке їх коригування за допомогою відповідних додаткових технологій;

– комунікативна – досконале володіння професійною термінологією, обирання й застосовування вербальних та невербальних засобів спілкування із суб'єктами навчального та виробничого процессів, швидке включення у взаємодію, володіння методами саморегуляції емоційного стану;

– менеджерська – управління пізнавальною діяльністю суб'єктів навчального і виробничого процесів, підтримка їх професійного розвитку, сприяння розвитку їх творчої ініціативи, раціоналізації, винахідництва, впровадженню досягнень вітчизняної і зарубіжної педагогічної й галузевої науки і техніки, використання передового педагогічного та виробничого досвіду, допомога у створенні робочої та навчальної атмосфери для тих, хто навчається або працює [1].

Встановлено, що кожна з професійних компетенцій, у свою чергу, також зорієнтована на структуру особистості.

Наповнені конкретним змістом зазначені компетенції у своєму синтезі мають утворювати модель професійної компетентності фахівця-технолога, реалізація якої можлива, якщо складовими системи професійної підготовки цих фахівців стають формування професійної спрямованості, професійних знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей та здібностей, диференційованих за професійними компетенціями. Ці елементи, що знайшли відображення у кожній з дидактичних складових професійної підготовки майбутніх фахівців-технологів у галузі харчових технологій, зумовлюють відповідність моделі цієї підготовки державному замовленню на компетентні та висококваліфіковані фахівці.

З нашого погляду, одним з основних факторів, які впливають на формування професійної компетенції фахівців – технологів у процесі їх підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі є організаційно-педагогічні умови. Формування професійної компетентності фахівців-технологів у галузі харчових технологій у процесі вивчення фахових дисциплін буде ефективним за реалізації наступних організаційно-педагогічних умов: по-перше, за умови реформування вищої професійної освіти, яке ґрунтується на реалізації основних напрямків сучасної професійної освіти (гуманітаризація, демократизація, інформатизація, розвиток професійної мобільності й творчого потенціалу майбутнього фахівця) [7, с.10]. Згідно з компетентнісним підходом, сенс організації навчально-виховного процесу вищої професійно – педагогічної школи полягає у створенні умов для формування у студентів досвіду самостійного та творчого рішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем, які становлять зміст освіти [6, с. 38]. Однією з важливих умов формування професійної компетентності є розвиток мотиваційної сфери студентів-бакалаврів шляхом професійної спрямованості змісту, форм та методів навчальної діяльності під час викладання природничих дисциплін. Будь-яка діяльність передбачає наявність компонента мотивації. Це, перш за все, стосується навчальної діяльності, яка буде успішною за умови позитивного ставлення студента до навчання, наявності пізнавального інтересу, потреби у здобутті знань, почуття обов'язку й відповідальності. В цьому випадку однією із важливих функцій викладача є стимулювання позитивної мотивації кожного студента в процесі організації різноманітних видів діяльності. Наступною умовою реалізації змісту компетентнісної підготовки фахівців-технологів є максимальне використання можливостей міжпредметних зав'язків, які мають ґрунтуватися на реалізації принципу фундаменталізації та інтеграції природничо-математичних і фахових дисциплін. Ці принципи перебувають в органічному взаємозв'язку. Формування знань фахових дисциплін базується на глибокій фундаментальній підготовці. Принцип інтеграції передбачає взаємодію та взаємопроникнення навчальних дисциплін з метою створення комплексного системного знання. Реалізація цього принципу забезпечує подолання розрізненості знань, умінь і навичок студентів в умовах багатодисциплінарного навчання, сприяє підвищенню рівня мобільності знань і умінь студентів; значно посилюється професійна спрямованість навчання, що забезпечує удосконалення практичної підготовки, спонукає студентів до розв'язання наукових, виробничих, соціальних, економічних, екологічних проблем з метою успішного оволодіння обраною професією; стимулюється у студентів увага, пам'ять, що спостерігаються під час застосування знань, умінь і навичок з різних дисциплін, підвищується рівень самостійності студентів у здобутті ними нових знань, умінь, активізується творчий пошук

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців-технологів під час викладання фахових дисциплін з урахуванням особистісно-орієнтованого та проблемного підходів – ще одна важлива організаційно-педагогічна умова. Необхідність упровадження в освітній процес особистісно-орієнтованого навчання диктується європейськими стандартами освіти і знаходить своє відображення в концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України: "Професійна школа потребує значної модернізації та удосконалення навчально-виховного процесу яке пов'язане, насамперед з тим, що відбувається перехід до нової особистісно орієнтованої освітньої парадигми, в центрі якої перебуває людина – майбутній фахівець, яка не просто засвоює певну сукупність знань, а пізнає істину" [6, с. 3]. Розвиток професійної творчості майбутнього працівника починається у процесі навчання з його залучення до розв'язання нестандартних, творчих завдань. Існує багато новітніх інтерактивних методів розв'язання таких завдань, які потрібно активно впроваджувати в навчальний процес і широко застосовуватися викладачами під час професійної підготовки. Це сприятиме максимальній концентрації

духовних та інтелектуальних сил студентів для власних відкриттів нового, для розвитку творчих здібностей. Такі підходи можуть бути покладені в основу нової технології професійної освіти, що має спрямовуватися на розвиток творчої індивідуальності фахівця як вищої характеристики його професійної творчості [7, с. 90-91].

Таким чином, до складових професійної діяльності майбутніх фахівців-технологів у галузі харчових технологій можна віднести функції, з яких домінантними визначено креативну, нормативно-правову, технологічну, проектувальну, комунікативну, організаційну. Якісне виконання цих функцій, згідно з результатами дослідження, можливе при чіткій орієнтації педагогічного процесу на формування у майбутніх інженерів-педагогів структурних елементів особистості: професійної спрямованості, професійних знань, умінь, навичок відповідно до кожної з функцій, професійно важливих якостей та здібностей. На засадах методології компетентнісного підходу професійна спрямованість детермінує методологічну професійну компетенцію, а функції педагогічної діяльності, відповідно, креативну, нормативно-правову, технологічну, проектувальну, комунікативну та менеджерську професійні компетенції.

Виходячи з цілей та змісту обрано технології підготовки інженерно-педагогічних кадрів таким чином, що вони враховують вид і клас професійного завдання, сприяють формуванню всіх складових навчальних цілей (спрямованість, знання, уміння, навички, якості й здібності), відбивають вид і рівень уміння, відповідають особливостям змістового модуля, забезпечують можливий і необхідний рівень застосування отриманих модульних знань, вказують на терміни отримання зворотного зв'язку щодо засвоєння певних дій, встановлюють форми навчання. Стосовно кожної визначеної технології обрано дидактичний інструментарій (методи, засоби та форми), який сприяє її найкращій реалізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців-технологів у галузі харчових технологій, яка сьогодні відбувається за знаннєвою моделлю та має значний нахил у бік теоретичного навчання, призводить до низької готовності молодих кваліфікованих спеціалістів до розв'язання складних функціональних завдань професійної діяльності. Вирішенням цієї проблеми стає застосування компетентнісного підходу в професійній освіті, зокрема, вищих педагогічних навчальних закладах. Одним з найважливіших пріоритетів його реалізації є створення умов для формування професійної компетентності майбутніх фахівців завдяки упровадженню в навчальний процес системи ефективних методів педагогічного впливу та відповідних технологій навчання, а саме: збагаченню традиційних форм та методів навчання, використанню в навчальному процесі проблемних, діалогічних, дискусійних, проектних та інших методів активного навчання; перегляду та вдосконалення змісту фахових предметів, організації та забезпеченню наступності всіх видів практик; забезпеченню взаємодії між викладачами та студентами.

Викладений матеріал лише окреслює основні напрямки упровадження компетентнісного підходу у підготовку фахівців-технологів харчового профілю. Виникає необхідність розробки методичних підходів до формування складників професійної компетентності майбутніх фахівців-технологів у галузі харчових технологій та створення інструментарію для перевірки рівня їх сформованості на різних етапах професійної підготовки.

Використані джерела

1. Брюханова Н.О. Концептуальні положення проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів [Текст]/ Н.О. Брюханова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2012. – Вип. 34–35. – с. 8–13.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел – К.-Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
3. Гринченко О.О. Про особливості компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі / О.О. Гринченко, О.В. Добровольська // Матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції "Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Теоретико-методологічні та практичні проблеми підготовки фахівців за ступеневою системою освіти" / ХДУ харчування та торгівлі. – Харків, 2010. – 432 с.
4. Карпічев В.С. Організація і самоорганізація соціальних систем. Словник / Карпічев В.С. – М. : Видавництво РАГС, 2004
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики [текст] / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук та ін.]; під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Концепція професійної освіти України. – К., 1991.
7. Курлянд З.Н. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. / [Курлянд З.Н., Осипова Т.Ю., Гурін Р.С. ,ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. – К.: Знання, 2012. – 390 с.

8. Ляшенко О.Ю. Особистісно-орієнтований підхід до навчання та виховання студентів / Ляшенко О.Ю. // Матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції / ХДУ харчування та торгівлі. – Харків, 2010. – 432 с.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.пос. / Мойсеюк Н.Є. – [3-є вид., доп.]. – К.: ВАТ "КДНК", 2001. – 608 с.

Tkachuk S.

FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TECHNOLOGY EXPERTS OF FOOD TECHNOLOGIES UNDER TRAINING

In the article the problem of modern professional training in vocational education, in particular, especially the formation of professional competence of future specialists in food technology in terms of their training. The main areas of system design professional competencies of future professionals – technologists on the basis of integration of different competency approaches. These include the following competences: methodological, creative, regulatory, technological, design, communication, managerial. It was established that each of the professional competencies, in turn, also focused on the structure of personality.

Thus, to the components of professional activity of future specialists in the field of food technology can be attributed the functions of which determined the dominant creative, regulatory, technological, design, communication, organizational. Proper execution these functions, according to the study, perhaps with a clear orientation of pedagogical process on the formation of future engineers-teachers of structural elements of personality: professional orientation, professional knowledge, and skills for each of the functions, professionally important qualities and abilities. Based on the methodology of the competence approach, professional focus determines professional competence methodological, and pedagogical functions of the activity, respectively, creative, legal, technological, engineering, managerial and communicative professional competence. Based on the goals and content of technology was elected for the training of engineering-pedagogical staff in such a way that they take into account type and class of professional tasks, contributing to the formation all the components of learning objectives (focus, knowledge, abilities, skills, qualities and abilities), reflecting the type and level of skills corresponding to the features of the content module, provide possible and necessary level of application of acquired knowledge unit, indicate the timing of receiving feedback on the assimilation of certain actions, establish the form of training.

In respect of each particular technology elected as didactic tools (methods, means and forms), which contributes to its better implementation feedback assimilation of certain actions, establish the form of training.

The specified main areas of study of the problem.

Key words: *professional competence, competence approach, professional training, professional education, food technologies, pedagogical conditions, active learning methods.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.